

13. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // Записки НТШ. – Том CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії. – Львів. 1993. – С. 386-387.
14. Михальчишин Я. З музикою крізь життя / Упорядник Л. Мелех-Яросевич. – Львів: Каменяр, 1992. – С. 198-199.
15. Sonevyts'kyi I., Palidvor-Sonevyts'ka N. Dictionary of Ukrainian composers. – Lviv, 1997. – P.294-295.
16. Ханік Л. Історія хорового товариства “Боян” – Львів. 1999.
17. Хроніка // Боян. – 1929. – № 7. – С. 77.
18. Хроніка // Боян. – 1930. – № 3. – С. 42.
19. Хроніка // Боян. – 1930. – № 4-5. – С. 6-7.
20. Щурат В. Про дитячі пісеньки // Співаник “Дітвора співає, в садочку гуляє” / Упорядкування Б. Вахнянина, В. Щурата. – Т. 1, 2. – Львів: Рідна школа, 1936.

Olexandra Nimylovytch

VERSATILITY OF THE COMPOSER'S, CONDUCTOR'S AND TEACHER'S TALENT

(to the 120th anniversary of Bohdan Vakhnianyn's birthday)

The article retraces Bohdan Vakhnianyn's course of life and creation as a little known Ukrainian composer. It presents B. Vakhnianyn's activity as a conductor of the “Boian” choirs in Peremyshi and Stryi and the choir group “Bandoryst” (“Bandore player”) in Lviv, as the first director of Lysenko Music Institute in Peremyshi. His pedagogical legacy is characterized in this article too.

Зоряна Валіхновська

ЦЕРКОВНО-СПІВОЧА ШКОЛА У СТАНІСЛАВОВІ ТА ЇЇ ФУНДАТОР ІГНАТІЙ ПОЛОТНЮК

До майже незнаних сторінок і постатей музичної історії Івано-Франківська останніх десятиліть XIX ст. (тоді Станіславова) належить місцева церковно-співоча школа, яка готувала професійні кадри для парафій усієї єпархії, та її засновник і керівник диякон катедри і регент Ігнатій Полотнюк. З навчальною метою він видав посібник церковного співу (1902). Першим у Галичині та й в усій Україні зорганізував церковних співців у своєрідну професійну спілку та розпочав видавати її орган – газету “Дяківський глас”. Завдяки його праці справа церковного співу почала швидко покращуватися, а керований І. Полотнюком церковний хор при Станіславівській катедрі швидко став одним з найкращих у Галичині.

Та його діяльність майже не вивчена. Він згадується лише у праці Мирона Черепанина [XXX, с.95] та дещо ширше, у зв'язку з виданням “Дяківського гласу”, у статті Лесі Мороз [XXX, с.313-316].

Матеріалом для написання статті послужили хронікальні матеріали, єпархіяльні декрети та церковні ухвали, що їх регулярно публікував “Вісник

Станіславівської єпархії”, статті і матеріали газети “Дяківський глас”, зокрема, самого І.Полотнюка, а також деякі архівні матеріали, головно, Порфирія Бажанського. Всі ці матеріали у науковий обіг вводяться вперше.

Сьогодні, коли активно відновлюється Церква і церковне життя, знову до нас повертається літургійний спів, який в Україні виробив особливо яскраві форми і жанри. Упродовж багатьох століть церковний спів був справжньою окрасою нашого обряду, що дивував і викликав величезне захоплення багатьох чужинців. Та сьогодні про наш церковний спів такого сказати не можна. Одна з головних причин цього – брак системної і добре зорганізованої духовно-музичної освіти. Тож варто придивитися, якою була школа церковного співу у минулому, якими методами вона досягала блискучих результатів. Нашу увагу привернула організація такої школи понад сто років тому в Станіславові та головний її подвижник – диякон місцевої кафедри Ігнатій Полотнюк.

Питанням розвитку духовно-музичної освіти в Україні присвятили свої праці Пилип Козицький [1], Олександра Цалай-Якименко [2], Володимир Іванов [3]; історію часопису Дяківської спілки, організованої І.Полотнюком, досліджувала Леся Мороз [4].

На підставі архівних матеріалів і джерел та опрацювання галицької і станіславівської періодики кінця XIX – початку XX ст. нами зібрано цілком невідомий матеріал до історії церковно-музичної освіти у Станіславові, а також вперше відтворено життєвий і творчий шлях керівника цієї школи і педагога Ігнатія Полотнюка.

З утворенням Станіславської єпархії виникла потреба створення церковно-співочої школи, “засиляючій чим раз більше з причини недостатньої плати стану дяківського” [5]. Єпископат відчував потребу в інституції, де можна було б навчати церковного Уставу та літургійного співу, а при цьому учні мали б здобути якість ремесла, що дало б змогу майбутнім дякам мати постійний заробіток.

Ще 25 квітня 1886 р. вийшло розпорядження єпископа, аби при катедральному соборі заснувати “Інститут для виховання півців церковних”. Планувалося також створити спеціальну комісію, яка б іспитувала кандидатів на дяків і видавала відповідні свідоцтва. Дотихчасова практика, коли парох мав право приймати і відкликати дяка від служби, узалежнювала дяка від місцевого священика. А це дуже принижувало дяківський стан і дяківську справу, що в кінцевому результаті впливало і на невтішний стан літургійної практики. Здавна існував звичай, що дяка приймали раз на рік і то в точно окреслений час – у Топину неділю. Та цей звичай не схвалювала консисторія, бо в такий спосіб нелегко було знайти відповідного дяка, який би зміг належним чином виконувати свої обов’язки. Тож при церквах часто перебували дяки, які до церковної служби були мало придатні [6].

За дозволом єпископа Юліяна Пелеша 1893 року у Станіславіві була відкрита дяківська школа. На прохання капітули, дирекція *Народної торгівлі* у Львові дозволила кільком учням цієї школи безоплатно навчатися купецької справи у філії *Народної торгівлі* у Станіславіві. Очікувалося, що кожен декан поки що буде утримувати у тій школі одного учня, оскільки капітула не має відповідних фондів, і ці учні “мають бути розсадниками доброго і красеного співу по деканатах” [7]. Пожертви на дяківську школу складало багато людей. Так, 2 злр. пожертвував парох з Трибухівців [8], а о. Йосиф Величковський, парох у Чертижі, пожертвував 6 злр. [9]. У парафії с. Ворони п. Теофіля Богданович купила процесійний образ за 45 злр., а Анна Дикун купила нове Євангеліє за 150 злр. Василь Дикун придбав Служебник за 20 злр., а братство цього ж села купило фелон та монстрицію за 220 злр., сестриці купили дві хоругви та 6 обрусів на престол за 50 злр. Павло Максимович купив кадильничцю срібну та посуд мідний литий за 50 злр. [10]. У парафії с. Корнича молодь здала гроші і купила хрест процесійний за 11 злр., а жінки купили вічне світло за 12 злр. та розп'яття Христове за 8 злр. [11].

14 вересня 1893 р. до дяківської школи на навчання зголосилися 3 кандидати: Стефан Бенько з Майдану, Григорій Галько з Рибного та Антоній Медвецький з Тисмениці. Перший з них відпав, та два інші згодом отримали кваліфікаційні свідоцтва” [12].

При вступі кандидати на дяків складали наступні предмети:

1. Катехизм та Біблія Нового і Старого Завіту.
2. Спів церковний.
3. Устав церковний.
4. Граматика церковно-слов'янської мови.

Також подавалися наступні свідоцтва:

- хрещення та миропомазання;
- свідоцтво про закінчення 3-класової школи;
- характеристика з вказівками, де, з ким і як довго практикували науку дяківську [13].

Ігнатій Полотнюк на сторінках часопису склав та опублікував “Короткий катехизм церковного уставу”, який був необхідний до дяківського іспиту [14].

З часом почалося будівництво бурси. На її будову збиралися пожертви: о. І. Кислевський, парох з Крогульців, пожертвував 1 злр., Теодор Соневиський з Білої – 50 крн., Михайло Галиковський – 24 крн. [15]. 1 листопада 1896 р. школа була реорганізована у дяківську бурсу. Були опрацьовані вимоги до кандидатів:

- свідоцтво моральності (характеристику) – від парохіяльного уряду;
- свідоцтво закінчення народної школи;
- добрий голос.

Помешкання, опалення, світло, прання і одну верхню одіж до катедри давала капітула. За харчі мали щомісячно платити 7 злр., постіль і одяг – власні. У вільний від занять час вихованці навчалися безкоштовно у промисловій школі – столярства, токарства, різьбярства або ж купецтва у магазині та ведення облікових книг (бухгалтерство) [16].

Видатним організатором дяківської справи у Станіславові і славним дияконом при катедрі був Ігнатій Полотнюк. Походив він із Кристинополя. Його батько Іван також був дяком і навчався у монастирській школі у співця Возняковського під проводом оо. Василян, які переселились із Почаєва до Кристинополя після польського повстання 1831 р. і захоплення Почаївського монастиря російськими православними. 1850 р. він одружився з Марією з Ключова, який був згодом приєднаний до Кристинополя. 29 грудня 1856 р. у них народився малий Ігнатій. Початок шкільної науки розпочав у Ключові, потім навчався в Кристинополі. Церковному співу вчив Ігнатія сам батько, а пізніше віддав його на науку в Боратин до славного дякоучителя Семеона Рибак, який спорядив спеціально для дяківської науки короткий посібник з елементарної музичної грамоти – *Алфавіт ірмологісанія* і долучив його до нотного Ірмолая останньої чверті XVII ст. [17]. Ця пам'ятка збереглася до сьогоднішнього дня, але безпідставно вважалося, що вона створена разом з Ірмолом в останній чверті XVII ст. [18]. Згодом на цій підставі Володимир Іванов помилково вважав, що *Алфавіт ірмологісанія* Семеона Рибак є однією з найдавніших збережених пам'яток музично-теоретичної думки в Україні [19].

У дяківській школі Семеона Рибак у Боратині Полотнюк пройшов ґрунтовну практику та згодом продовжив навчання у дяка Тимофія Хомина з Поториці. Свого часу він був управителем хору в Ставропигійській бурсі у Львові, а пізніше заснував *нотне пініс у Хлібниках* та Сокалі. У Хомина Ігнатій навчався задля вступного іспиту до учительської семінарії. Але поки дійшло до вступного іспиту, він зайняв посаду заступника учителя у народній школі у Бендюзі, де крім читання, писання та арифметики дітей навчали ще й церковного співу. Там створив хор, “що міг ся ним гордити і виступати” [20].

Були в Ігнатія здібності і талант до вищої науки. Його батько дуже хотів, щоб син став церковним співаком і щоб сам славив Бога та других навчав.

1872 р. звільнилася посада церковного співця у Кристинополі, і Полотнюк залишає учительство та приймає цю посаду 16-річним юнаком на прохання оо. Василян та церковного братства. При цьому він продовжує займатися самоосвітою, а оо. Василяни сприяли йому в цьому.

В 1874 р. організував хор, який притягував не лише українців, а й поляків. Останні заздрили українцям за “красоту їх богослуженія” [21]. Під час візитації єпископа Ступницького у 1876 р. Ігнатій Полотнюк отримав велику похвалу. Та цього ж року його забирають на три роки до війська. Йому

пощастило, бо військову службу відбував у Львові. У вільних від служби хвилинах Ігнатій заходив до Духовної семінарії, Ставропігїю, до собору св. Юра і постійно вдосконалював свій спів. У церкві св. Юра він познайомився з колишнім дяком Микитою Гетьманом, який багато зробив для піднесення дяківського співу, зокрема, у нього, церковного співу навчався один з кращих галицьких літургістів о. Ізидор Дольницький, який пізніше створив відомий підручник з церковного співу *Гласопіснець* (Львів, 1894). До сьогоднішнього дня *Гласопіснець* Дольницького залишається основним посібником для вивчення монодійного церковного співу [22].

Пізніше в І.Полотнюка виникає задум створити посібник для практичного засвоєння монодійного церковного співу, який би орієнтувався на реальну практику, використовуючи при цьому і давніші традиції ірмолійного співу. За цим задумом стояло тверде переконання, що потрібне “однообразне пініє церковне, бо як кожний стане біля своєї кантички співати, то виходить деколи чиста комедія” [23]. Так власне і виник його “Напівник церковний”, надрукований 1902 р. у Перемишлі.

Служба в армії проходила успішно. Деякі особи пропонували йому служити у війську 12 р. й отримати кваліфікацію державного чиновника, але любов до служби і Церкви була сильнішою. Після завершення служби на прохання ігумена Антонія Кучинського повертається до Крестонополя.

У 1880 р. І.Полотнюк одружується з Катериною Градюк, дочкою Івана Градюка і Теклі Тушкарської. З цього часу він займається двома важливими справами: виконанням дяківських обов’язків при церкві та відновленням після пожежі батьківської хати і господарки. Активно займаючись господаркою (побудував нову хату, господарював на 18 моргах орної землі, утримував пасіку), він займався (переважно зимовою порою) заснуванням хорів у сусідніх місцевостях – Ключові, Нисмичах, Угринові, Цеблові, Боратині, Жабчому, Королівці, Сільці, Ольшаниці, Ботятичах, Креховичах, Новосілках [23]. Тож багато працював для Церкви та народу, свідченням чого було відкриття читальні у Ключові та Кристинополі у 1884 р. Тоді ж у 1884-1886 роках у Кристинопільському монастирі він провадив дяківські курси. Учні його школи складали іспит у митрополітальній консисторії.

Для поліпшення долі дяків посол Василь Ковальський виступає в парламенті. А щоб налагодити цю справу природним шляхом, потрібно було зацікавити самих дяків і знайти людину, яка би цим керувала. До цієї справи виявився здібним та охочим Ігнатій Полотнюк.

25 лютого 1885 р. він подав до газети звернення до дяків Перемишльської єпархії, щоб підтримати цю справу. Познайомився з о. Василем Чернецьким із Сільця, який виявив велику прихильність до дяківської справи. Разом з о. Чернецьким 30 квітня 1885 р. скликали дяків на перше віче до Кристи-

нополя. На тому віці о. Чернецького було обрано головою, а Ігнатія секретарем дяківського комітету, якому було доручено розпочати належну акцію у справі покращення долі дяків. На наступних зборах, що відбулися 14 червня 1887 р. у Львові, з'їхалося біля 100 дяків, і Полотнюка знову обирають секретарем комітету. Працюючи над статутом Товариства дяків, він звернув увагу на м. Станіславів, “якому то городу надано руского єпископа” після акредитації там Станіславської єпархії [24]. Крестинополь для його діяльності був уже затісний. 1887 р. йому пощастило зайняти посаду церковного півця при катедральному соборі у Станіславові, і вже наступного року він відкриває власну школу дяків, а також багато працює над створенням і вишколенням церковного хору.

Ставши управителем церковного хору в Станіславові, Ігнатій Полотнюк вирішив створити більші курси дяківства для молодих кандидатів. Починався курс 1 вересня і тривав 8-10 місяців. Курс для старших дяків тривав 3-4 місяці і також починався 1 жовтня [25].

І.Полотнюк був членом багатьох товариств, а також засновником товариства “Руська хата” для станіславівських міщан [26].

На особливу увагу заслуговує його *Напівник церковний*, який видано “новішими нотними знаками” [27]. Це видання, що вийшло з-під пера церковного співця і дяка, не тільки стало практичним посібником з вивчення музичної грамоти і церковного співу, але й надавало можливість самостійної праці. На думку доброго знавця церковного співу, його історії і теоретичних основ отця Порфирія Бажанського, тут не лише впадає в око точність викладу матеріалу (що само по собі є важливим компонентом подібних посібників), але його новизна полягала також у тому, що чимало мелодій були знані лише зі слуху, з пам'яті, і тому у церковному співі не було *сдинообразія* [28]. Заслуга Полотнюка полягала в тому, що він поклав ці мелодії на ноти і зробив їх доступними широкому загалу дяків і мирян. Порфирій Бажанський помітив наступні новаційні елементи:

- поправлені *гласоударєнія* (тобто, наголоси у словесному тексті співпадають з мелодичними цезурами;
- на ноти покладені припівки стихів і воскресних самогласних стихир;
- виправлені наславники;
- подібні гласи “О дивное чудо” гласу 1 та “Кими похвальними” гласу 2 мають аплікацію стихир інших свят;
- всі гласи подібні подані в одному розділі (як це було у давніх Ірмологіях, але затратилося у виданнях XIX ст.);
- є також святкові прокимени, а прокимени великопостні дещо спрощені;
- для пісні Ісайї “С нами Бог” подано також нові мелодії;
- болгарські гласи добре скомплектовані і мають наславники;
- до скомплектованих сідальних додані наславники;

- додані величання св. Григорію Богослову та Іоану Златоустому;
- прокимен “Всякое диханіє” виправлений задля однотипності, а кондаки отримали свої наславники;
- додані припіви до катавасій 8 гласу;
- для “Величай, душе моя”, і великого славословія додано по ще одній мелодії;
- є також припіви на 9-й пісні канонів на свята;
- на ноти покладено великий відпуст;
- поданий повний і виправлений воскресний (недільний) канон.

Всі ці новації підносять цінність *Напівника* Ігнатія Полотнюка і, як зазначав П.Бажанський, “як високо сягнув би наш церковний спів, якби наші дяки знали ноти, та могли скористатись цим витвором І.Полотнюка” [29].

У зв’язку з хворобою І.Полотнюка його посібник дещо затримався з друком, про що він сам повідомляв у газеті *Дяківський глас* [30].

Для запису мелодій *Напівника* І.Полотнюк використовував нову італійську нотацію (круглу, білу), що не було властиво для церковного співу. При цьому йому вдалося передати нотні тексти у значно кращій, формальній, ритмічній і мелодійній будові, значно розширивши і усистематизувавши сам пісенний матеріал [31].

Для поліпшення дяківської справи Ігнатій Полотнюк створив спеціальний часопис Товариства дяків – газету *Дяківський глас* (1895 р.), був її першим редактором і видавцем до 1903 р. “Пора уже есть крайна, писав він, щоби ми могли за нинішнього нашого пониження, упадку і бідности видвигнутися і прийти знову до давньої поваги, знання, чести і добробуту, бо повага дяків, есть повагою церковно-народною!” [32]. На сторінках газети обговорювалися нагальні справи дяківства, захищалися їхні права, докладалися зусилля для підвищення їх соціального статусу і т.п. [33].

На сторінках видання зустрічаємо різноманітні статті, у яких подавалися історичні відомості про церковний спів, пояснення до церковного Уставу, біографії визначних дяків Галичини, загальномузична тематика. Постійне місце у часописі було відведено відомостям з дяківських товариств галицьких єпархій, у яких ішлося про проведення деканальних зборів чи засідань відділу товариства взаємної допомоги дяків, друкувалися протоколи цих зборів. Цікавою сторінкою часопису була рубрика “Новинки” – калейдоскоп цікавих розмаїтностей, який охоплював не тільки церковне життя, але й життя сільської чи міської громади.

Помер Ігнатій Полотнюк у віці 47 літ 24 квітня 1903 року у Станіславові. Похорон 26 квітня провадив о. архидиякон Литвинович у супроводі багатьох священиків. Панахиду супроводжував хор під орудою композитора Дениса Січинського.

3 *Валіхновська Церковно-співоча школа у Станіславові та її фундатор Ігнатій Полотнюк*

- 1 Козицький ІІ Спів і музика Київської академії за триста років її існування. – Київ, 1971.
- 2 Цалай-Якименко О. Музикознавство і педагогіка // Історія української музики у шести томах – Київ, 1989. – Т.1. – С.404-433.
3. Іванов В. Навчання церковного співу в Україні у IX -XVII ст. (1). Співачька освіта в Україні XVIII ст (2). – Київ: Музична Україна, 1997
4. Мороз Л. Церковно-музична тематика на сторінках часопису “Дяківський глас” // Калофонія. Збірник статей з історії церковної монодії і гимнографії. – Львів, 2002. – Вип. 1. – С.313-316
- 5 Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.Х. – С.89.
6. Вісник Станіславської Єпархії. – 1887. – Ч.2. – С.27,28.
- 7 Дяківський глас. – 1897. – Ч.4. – С.60.
- 8 Вісник Станіславської Єпархії – 1897. – Ч.3. – С.62.
- 9 Вісник Станіславської Єпархії – 1897. – Ч.7. – С.101.
10. Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.3. – С.21.
11. Вісник Станіславської Єпархії – Там само
- 12 Вісник Станіславської Єпархії – 1893. – Ч.11. – С.141.
- 13 Вісник Станіславської Єпархії – 1894. – Ч.4. – С.14.
14. Дяківський глас – 1900. – № 5. – С.75, 76, 123, 124, №7. – С.102-104; №9. – С.141,142; №10. – С.154-155, №11. – С.161-165; №12. – С.185-187
15. Вісник Станіславської Єпархії. – 1895. – Ч.1. – С.13.
- 16 Вісник Станіславської Єпархії 1896. – Ч.10. – С.88,89.
- 17 Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника, МВ 28
- 18 Нотолінійні рукописи XVI–XVIII ст. Уклав Ю. Ясіновський, за участю О.Дзюбана – Львів, 1979. – С.51. – №83. Пізніше ця помилка була виправлена: Ю. Ясіновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолії XVI–XVIII століть. – Львів, 1996. – №205. – С.197.
19. Іванов В. Навчання церковного співу в Україні у IX-XVII ст. – Київ, 1997. – С.188-194.
20. Дяківський глас. – 1903. – Ч.5. – С.68.
21. Там само. – С.69.
- 22 Отець Ісидор Дольницький: богослов, літургіст, святий. – Львів, 2002
23. І Полотнюк. Об однообразності церковного піснн. // Дяківський глас –1897. Ч.1. – С.7.
- 24 Дяківський глас – 1903. – Ч.5. – С.71.
25. Вісник Станіславської Єпархії. – 1894. – Ч.8. – С.101.
- 26 Дяківський глас – 1903. – Ч.4. – С.50
- 27 Дяківський глас. – 1903. – Ч.5. – С.71.
- 28 Дяківський глас. – 1903. – Ч.5. – С.72-73.
- 29 Там само.
- 30 Дяківський глас – 1898. – Ч.12. – С.175
31. Мирон М. Федорів Українські богослужбові співи. – Т.3. – Івано-Франківськ, 1997. – С.50.
- 32 Дяківський глас. – 1895. – Ч.1. – С.5.
- 33 Мороз Леся. Церковно-музична тематика на сторінках часопису “Дяківський глас” // Калофонія. Збірник статей з історії церковної монодії та гимнографії. – Львів, 2002. – С.313-316

Soriana Valichnovska
CHURCH-SINGING SCHOOL IN STANISLAVIV AND ITS FOUNDER
IGNATIY POLOTNIUK

The given article includes entirely unknown materials about pre-historical ecclesiastical musical education in Stanislaviv, and also it highlights Ignaty Polotniuk's life and career as a leader and pedagogue of this school